

Բ Ե Ջ Մ Ե Վ Է Պ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲՆԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԵՍՈՒՐԱԿԱՆ

ԳԻՏԵԼԵՑ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 3.

1844

ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 1.

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հողերու դասաւորութիւն :

ՈՒՐԻՇ անգամ խօսեցանք թէ ինչ կերպով կը ձեւանան ջրերէն առաջ եկած հողերու կարգերը¹ . իսկ հիմակուան խօսելիքնիս աս է թէ բոլոր հողերը քանի՞ Պաս² կը բաժնուին, և ամէն մէկ դասը ինչ յատկութիւններ ունի :

Եւ իսկ աս է գիտնալիքը թէ դասերը իրարմէ կը զանազանին իրենց մէջ գտնուած նիւթերէն, և կենդանեաց ու բուսոց մնացորդներէն, որ ամէն դասինը իրարմէ տարբեր է :

Հողերը գլխաւոր վեց դաս կը բաժնուին, և ասոնց ձեւացած միջոցն ալ վեց երկրաբանական դար³ կը սեպուի . այսինքն՝ 3-ետջրհեղեղեան⁴ հողեր, 2-ջրհեղեղեան⁵ հողեր, 1-ջրորդական, 1-ջրկորդական, 1-նցողական և 1-խիւնական հողեր⁶ : Եւ վեց դաս հողերը ձեւացած են այլեայլ ժա-

մանակ պատահած հեղեղներով . և երկրաբանները կը սեպեն թէ մէկ դաս հողերը ձեւանալէն ետքը շատ տարիներ անցած են, ու ետքը ձեւացած է մէկալ դասը . ասոր համար է որ աս վեց դասերուն միջոցը կ'ըսուի նաև 1-ջրկորդական դար կամ ժամանակ :

Եւ վեց դասերը զանազան կարգ⁷ կը բաժնուին . ըսել է թէ ամէն մէկ կարգերը ջրերու կոխուածքէն առաջ եկած ըլլալով, հարկ է (ինչպէս ուրիշ տեղ ըսինք) որ մնացած գիւրտը խաւ խաւ⁸ կենայ՝ բաղկացուցիչ նիւթերուն ծանրութեանը համեմատ . օրինակի համար, թէ որ երկրորդական դասը բաժնուած ըլլայ ինը խաւ, կրնայ նաև երրորդական դասն ալ բաժնուիլ նոյնչափ խաւ՝ թէ որ մէջի հողերը նոյն են : Աստի դասերը կը ձեւանան այլեայլ ժամանակ հանդիպած հեղեղներէ . իսկ կարգերն ու խաւերը կը ձեւանան մի և նոյն ժամանակի մէջ՝ հողերու ծանրութեանէն :

1 Տես Ա. հատոր, էրես 259 :

2 Պաս-ըսելով կը հասկընանք քանի մը կարգ հողեր մէկտեղ առած : Գաղղ. Classe.

3 Գղ. Époque géologique.

4 Գղ. Postdiluvien.

5 Գղ. Diluvien.

6 Գղ. Tertiaire, Secondaire, terrain de Transition կամ Intermédiaire, Primitif.

7 Գղ. Couche.

8 Գղ. Strate. ՏՄ. 4-րդ :

Պատերու շէնքերն ալ շէնքերն ձեռքաւ ըլլալով կ'իմացուի մէյմը նոյն կարգի հողերուն բաղկացուցիչ նիւթերէն, մէյմըն ալ անոնց մէջ գտնուած կենդանեաց ու բուսոց մնացորդներէն:

Օր օրինակ, կը տեսնենք որ յետջրհեղեղէան կազմութիւնը ամէն օր մեր աչքին դիմացն ալ կը ձեռնայ ջրերու վազուածքէն կամ կոխուածքէն. ասիկայ մէկալ ամէն կարգերուն վրայ կեցած է, և ասոր մէջ գտնուած կենդանեաց ու բուսոց կտորուանքը հիմա երկրիս վրայի բնական կենդանիներն ու բոյսերն են: Ետջրհեղեղէան դասին տակը կեցած է ջրհեղեղէան դասը. անոր ալ տակը մէկալ դասերը, որոնց մէջ գտնուած կենդանեաց ու բուսոց մնացորդները իրարու չեն նմանիր. իսկ նախնական դասին մէջ այնպիսի բրածոյ մարմիններ կը գտնուին որ հիմակուան կենդանեաց ու բուսոց ամենեւին չեն նմանիր. ասկէ կը հետեւի թէ ան կարգն որ մէկալ ամէն կարգերուն տակն է՝ պէտք է որ անոնցմէ հին և անոնցմէ առաջ ձեռքաւ ըլլայ. և թէ երկրիս երեսի կարգն ալ ամենէն նորն է, և ամէն տակի կարգերէն ետքը ձեռքաւ է. իսկ մէջտեղուանքի կարգերն իրենց խորութեանը համեմատ հնութիւն ունին: Եւ համառօտ տեղեկութենէն ետքը ամէն դասերուն վրայ զատ զատ խօսինք:

Յետջրհեղեղէան դաս: Եւ դասին մէջ գտնուած հողերուն առջի յատկութիւնն է որ կակուղ ու փխրուն կ'ըլլան. վասն զի հին հողերուն մանրութիւնը ըլլալով և ամէն տեսակ նիւթերէ խառն, բնական է որ ասոնք չեն կրնար իրարու հետ այնպէս ուժով փակչիլ ու պնդանալ ինչպէս նոյն նիւթերուն զուտ և անխառն մասունքը. ասոր պատճառը քիմիական օրէնքներով ցուցուած է ուրիշ տեղ: Եւ կրորդ յատկութիւնն է՝ որ աս դասին մէջ կը գտնուին հիմա աշխարհքիս վրայ բնակող ամէն կենդանեաց ու բուսոց կտորուանքը, և ամենեւին

քարացած չեն, բայց իրենց առջի ձեռքն փոխուած կտորուանած ու աւրուած կ'ըլլան. ինչպէս՝ ոսկորները իրենց իւղային մասունքը կորսնցուցած, խեցիները դիւրաբեկ կիր դարձած, և փայտերն ու բոյսերը կէսմը ածուխ եղած: Եւ երջապէս, ինչպէս որ վերն ըսինք, յետջրհեղեղէան հողերը դեռ ինչուան այսօր ձեռնաշնուն համար՝ իրենց մէջ կը գտնուին նաև մարդու ոսկորներ և ձեռագործներ:

Եւսոյնցմէ զատ կան ուրիշ գիտելիքներ ալ յետջրհեղեղէան դասին վրայ, որ ուրիշ տեղ աւելի ընդարձակ պատմուած են:

Ջրհեղեղէան դաս: Ջրհեղեղէան հողերը վերի դասին հողերուն հետ շատ նմանութիւն ունին. բայց որովհետեւ ասոնք կը գտնուին թէ լեռներուն ծայրերը և թէ ցած տեղուանք, թէ դաշտերու և թէ ձորերու մէջ, կ'երևնայ թէ իրենց կազմութիւնը՝ սովորական կերպով եղած չէ: Եւ դասի հողերուն մէջ ոչ երբեք կը գտնուի մարդու ոսկոր կամ ձեռագործներ, ինչպէս որ կը գտնուէր վերի դասին մէջ. իսկ գտնուած չորքոտանեաց ոսկորներն ալ ան տեսակ կենդանեաց է, որոնց ցեղը կամ բոլորովին հատած ըլլալով՝ հիմա աշխարհքիս վրայ չեն գտնուիր, կամ գտնուին նէ ալ տաք կլիմաներու բնակիչ են. ինչպէս փղի ու ռնգեղջիւրի ոսկորներ՝ որ Սիպերիայի, Պաղլիայի ու Վերմանիայի մէջէն կ'ելլեն:

Ջրհեղեղէան դասին մէջ գտնուած անձանութեան կենդանիներն ասոնք են. — Սամոթի¹. ասիկայ փղի տեսակ մըն է ան ատենի, որուն նմանը հիմա ողջ գտնուիր. և ասոր քարացած ոսկորը կամ ժանիքը Սիպերիայէն կ'ելլէ: — Ուփեղջիւր². հիմա հնդկաստանի մէջ գտնուած էն բոլորովին տարբեր է: — Չիպի³. ասիկայ երկու տեսակ է:

1 Գ. Մ. Formation.

2 Գ. Մ. Mammouth.

3 Գ. Մ. Rhinoceros. Յճ. ինչպէս:

4 Գ. Մ. Hippopotame. Յճ. ինչպէս:

